

Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Türkiye'de Sınırların Tarihsel-Sosyolojik İnşası

Historical-Sociological Construction of Borders in Turkey from the Late Ottoman Empire to the Early Republic

MAKALE BİLGİSİ

ARTICLE INFO

Araştırma Makalesi Research Article

Sorumlu yazar:
Corresponding author:

Kerem Özbey
Artvin Çoruh Üniversitesi
ozbey-kerem@hotmail.com

Başvuru / Submitted:
1 Mayıs 2024

Kabul / Accepted:
13 Eylül 2024

DOI: [10.21021/osmed.1476501](https://doi.org/10.21021/osmed.1476501)

Atıf/Citation:

Özbey, K. "Geç Osmanlı'dan Erken Cumhuriyet'e Türkiye'de Sınırların Tarihsel-Sosyolojik İnşası", *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 23 (2024): 296-309.

Benzerlik / Similarity: 12

Öz

Sınırların tarihsel-sosyolojik açıdan inşası geleneksel toplumdan modern topluma dönüşüm sürecinde gerçekleştiğinden, Türkiye'de bu dönüşüm Osmanlı'nın son döneminden Cumhuriyet'in erken dönemine karşılık gelir. Bu çalışma, Türkiye'de sınırların tarihsel-sosyolojik açıdan inşasını anlamayı amaçlamaktadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş, Türkiye'de sınırların imparatorluktan ulus-devlete, ümmetten ulusa ve coğrafyadan vatana dönüşümünü göstermektedir. Osmanlı'nın son döneminde devleti kurtarmakla sembolize edilen sınırlar, Cumhuriyet'e geçişle birlikte milliyetçilik temelinde Türk ulus-devletini inşa etmenin bir aracına dönüşmüştür. Kemalist Türk devrimi, modern, Batılı ve laik bir Cumhuriyet kurarak Osmanlı-İslami gelenekle arasına bir sınır çekmiştir. Kemalist milliyetçilik, Türk ulusal kimliğini Anadolu topraklarını çevreleyen sınırlar içinde inşa etmiş ve sınırlar bu kimliğin uçlarını oluşturmuştur. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş Müslümanların vatan algılarını dönüştürmüş ve Anadolu toprakları yeni vatanın adı olmuştur. Kemalizm'in laiklik ilkesi, Türkiye'nin İslam dünyasındaki seküler sınırını sembolize etmektedir. "Hudut namustur" ve "anavatan" söylemleri, Türkiye'de sınırların milliyetçi-cinsiyetçi bir şekilde inşa edildiğini göstermektedir. Neticede, Türkiye'de sınırların modernleşme, din, sekülerizm, milliyetçilik, ulusal kimlik ve toplumsal cinsiyet kimlikleri bağlamında inşa edildiği gözlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Sınır, Milliyetçilik, Osmanlı, Cumhuriyet, Modern Türkiye.

Abstract

Since the historical-sociological construction of borders takes place in the transformation process from traditional to modern society in Türkiye, this transformation corresponds to the late Ottoman period to the early Republican period. This study aims to understand the historical-sociological construction of borders in Turkey. The transition from the Ottoman Empire to the Republic shows the transformation of borders in Turkey from empire to nation-state, from ummah to nation, and from geography to homeland. The borders, symbolized by saving the state in the last period of the Ottoman Empire, turned into a tool for building the Turkish nation-state based on nationalism with the transition to the Republic. The Kemalist Turkish revolution drew a border under the Ottoman-Islamic tradition by establishing a modern, Western, and secular Republic. Kemalist nationalism constructed the Turkish national identity within the borders surrounding the Anatolian lands, and the borders formed the ends of this identity. The transition from the Ottoman Empire to the Republic transformed Muslims' perception of their homeland, and Anatolian lands became the name of the new homeland. Kemalism's principle of secularism symbolizes Turkey's secular border in the Islamic world. Based on the discourses of "border is honor" and "motherland," borders in Turkey have been manifested in a nationalist and gendered manner. As a result, it is seen that borders in Turkey symbolize the construction of identities through the themes of modernization, religion, secularism, nationalism, national identity, and gender.

Keywords: Border, Nationalism, Ottoman, Republic, Modern Türkiye.

Giriş

Batı'da Aydınlanma, Rönesans ve Reformasyon hareketleriyle temelleri atılan, Fransız ve Sanayi Devrimleriyle şekillenen modernlik, bir toplumsal yaşam ve örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkmıştır¹. Batı'da ortaya çıkan modernlik daha sonraki süreçte Batı dışı dünyayı da etkisi altına almış ve bu süreç toplumların modernleşme deneyimini oluşturmuştur. Türkiye'nin modernleşme deneyimi, Batı'nın dünya egemenliği karşısında Osmanlı'nın gerilemesi² nedeniyle 19. yüzyılda Tanzimat'la başlamış³ ve Cumhuriyet'e geçişle birlikte yeni boyutlar kazanmıştır⁴. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş belirli süreklilikleri içerse de, esasında bir kırılmayı ifade etmektedir. Cumhuriyet modernleşmesi olarak Kemalizm, Osmanlı-İslami geleneği yerine modern Batı medeniyetini temel almış, laik bir devleti kurmuş ve seküler bir toplumu inşa etmeye çalışmıştır⁵. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş süreci, temelde geleneksel toplum yapısından modern topluma, hanedanlıktan ulus-devlete ve ümmetten millete doğru bir dönüşümü içermektedir⁶. Bu dönüşümün etkisini gösterdiği alanların başında kuşkusuz sınırlar gelmektedir. Çünkü sınırlar, devlet, ulus, vatan, toprak, egemenlik, toplum ve kimlik gibi kavramlarla doğrudan ilişkili olduğundan Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşü ve Türk ulus-devletinin kuruluşu sınırların etkisini, önemini ve değerini artırmış ve sınırları yeniden düşünmeyi gerektirmiştir.

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e tarihsel-sosyolojik dönüşümün sınırları nasıl etkilediği, geç Osmanlı ve erken Cumhuriyet dönemlerinde sınırların ne tür anlamlar içerdiği, modernleşme, milliyetçilik, laiklik ve toplumsal cinsiyet ilişkilerinin kimliğin sınırlarını ne şekilde belirlediği, bu çalışmanın ana sorunsalını oluşturmaktadır. Söz konusu sorunsal ışığında, çalışmada şu sorulara yanıt aranmıştır: Geç Osmanlı'da sınır kavramı hangi anlamları içermiştir? Cumhuriyet'e geçişle sınırlara ne tür anlamlar yüklenmiştir? Kemalist Türk Devrimi modern, Batılı ve seküler değerler üzerinden bir kimlik inşa ederek Osmanlı-İslami geleneğe nasıl bir sınır çekmiştir? Cumhuriyet'in kuruluşuyla Kemalist modernlik Türk ulusal kimliğinin sınırlarını nasıl çizmiştir? Kemalizm'in laiklik ilkesi, Türkiye'nin Müslüman dünyayla arasında nasıl bir sınır oluşturmuştur? Kemalist Yeni Türkiye'de sınırlar inşa edilirken hangi milliyetçi ve cinsiyetçi söylemlere başvurulmuştur? Çalışmada bu sorulara yanıt aranmaya çalışılmaktadır.

Çalışmada sınırlar hem devletin ve ulusun çerçevesini, hem de farklı toplumsal kimliklerin uçlarını ifade eden çizgiler olarak ele alınmıştır⁷. Sınırlar devletlerin bilhassa da modern ulus-devletlerin egemenlik sahalarının başlangıç ve bitiş çizgileri olarak işlev görmektedir. Ulus-devletlerin ve ulusal kimliklerin çerçevesini oluşturan sınırlar bu yönüyle milliyetçilikle doğrudan

¹ Anthony Giddens, *The Consequences of Modernity*, (Cambridge: Polity Press, 1991), 1.

² Taha Parla, *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye'de Korporatizm*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 1993), 23.

³ Halil İnalçık, "Tanzimat nedir?", *Tanzimat: Değişim Sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, 3. bs., ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012), 29-56.

⁴ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi*, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 9.

⁵ Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey*, (Montreal: McGill University Press, 1964), 461-465.

⁶ Bernard Lewis, *The Political Language of Islam*, (Chicago and London, Chicago University Press, 1988), 3-5; Feroz Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, (London and New York, Routledge, 1993), 52-54; Erik-Jan Zürcher, *Turkey: A Modern History*, (London: I.B. Tauris, 1993), 172-173.

⁷ Anthony P. Cohen, *The Symbolic Construction of Community*. (London: Routledge, 1985), 11-13; Malcolm Anderson, *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World* (Oxford: Polity Press, 1996), 1-5; Hastings Donnan and Thomas M. Wilson, *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State* (Oxford: Berg, 1999), 1-6.

ilişkilidir. Çünkü milliyetçilik siyasal ve kültürel bir kimliğe dayanır⁸, bir ulusal kimlik duygusunu inşa eder⁹, toplumu ulusal olarak hayal eder¹⁰, politik ve kültürel sınırların birbirine denkliğini vurgular¹¹, kategorik kimlikleri ilişkisel kimliklere yeğler¹². Bu bağlamda, sınırlar, milliyetçiliğin temel unsurlarından biridir. Çalışmada, Kemalist milliyetçiliğin Türk ulusal kimliğinin sınırlarının nasıl inşa ettiği anlaşılmaya çalışılmıştır.

1. Geç Osmanlı'da Sınırlar: Devleti Ayakta Tutmanın Bir Aracı

Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde sınırlar toprakların genişlemesine bağlı olarak çeşitli anlamları içerirken, devletin son dönemleri toprakların daralmasını, ayakta kalabilme sorununu ve sınırların giderek küçülmesini gündeme getirmiştir. Hiç kuşkusuz bunda Batı'da meydana gelen Fransız ve Sanayi Devrimleri etkili olmuştur. Söz konusu devrimler dünya egemenlik ilişkileri açısından Batı'yı merkezi bir güce dönüştürmüş ve bu süreç Osmanlı'nın topraklarını kaybetmesine ve sosyo-ekonomik açıdan çöküşüne neden olmuştur. Toprak kayıpları ve beraberinde sosyo-ekonomik çöküşün yaşanması karşısında Osmanlı'da batılılaşma bir kurtuluş olarak görülmüştür. Tanzimat'la başlayan batılılaşma süreci devleti çöküşten kurtarmaya yetmemiş, II. Meşrutiyet yıllarında devletin nasıl kurtarılabilceği temel sorunsala dönüşmüştür. Devleti çöküşten kurtarmak amacıyla Türkçülük, İslamcılık ve Batıcılık gibi farklı siyasal ve toplumsal reçeteler ileri sürülmüştür¹³. Bu reçeteler, Osmanlı'nın ayakta kalmasını sağlayan ve aynı zamanda sınırlarını belirleyen özellikler taşımaktadır.

Türkçülük, kozmopolit millet sistemine dayalı imparatorluğu kurtarmayı amaçlayan bir siyasi harekettir. Şayet bu amaca ulaşılamazsa Türkçülük, Türk irredentasını bir araya getirebilecek bir modele dayanıyordu. Pantürkizm olarak tanımlanan bu model daha da genişletilerek Turan adı verilen Türklerin etnik bütünleşmesini öngörüyordu¹⁴. Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmasını Türklerin tek çatı altında toplanmasında gören Türkçülük, dönemin pancı hareketlerinden de etkilenecek pan-Türkizm şeklinde kurtuluş reçetesini öne sürmüştür. Osmanlı'nın son döneminde Türkçülük ideolojisi, sınırları Türk kimliğini içeren coğrafyaları kapsayacak şekilde tahayyül etmiştir. Türk kimliği Osmanlı sınırlarını belirleyen bir dinamik olmuştur. Ziya Gökalp'in vatanla ilgili ne Türkiye ne Türkistan olduğu, esas olarak Turan olduğu, yine Türkiye'nin büyüüp Turan olacağı yönündeki görüşleri, geç Osmanlı'da sınırların Turancı bir temelde şekillendiğini göstermektedir. Yusuf Akçura, Necip Asım, Rıza Tevfik gibi öncülerin yanı sıra Türkçülüğün öncü isimlerinden biri olan Gökalp, devleti çöküşten kurtaracak anlayışın Turancılık olduğunu ileri sürmüş, sınırlar da bu anlayış temelinde şekillenmiştir.

Geç Osmanlı'da sınırları anlamada önde gelen ideolojilerden biri de İslamcılıktır. İslamcılık, Müslümanların Peygamber dönemine geri dönüşünü ve İslam birliği (İttihad-ı İslam) çerçevesinde

⁸ Christophe Jaffrelot, "For a Theory of Nationalism", *Revisiting Nationalism: Theories and Processes*, eds. Alain Dieckhoff and Christophe Jaffrelot (London: Springer, 2005), 10-61.

⁹ Michael Billig, *Banal Nationalism* (London: Sage Publications, 1995), 60-66.

¹⁰ Philip Spencer and Howard Wollman, *Nationalism: A Critical Introduction* (London: Sage, 2002), 58-63; Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, (London: Verso, 2006), 1-5.

¹¹ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell, 1983), 3-7.

¹² Craig Calhoun, *Nationalism* (Minneapolis: Minnesota University Press, 1997), 47-48.

¹³ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi* (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013), 83-87.

¹⁴ Mehmet Karakaş, "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 38 (2006): 65.

Müslümanların birliğini ileri sürmektedir¹⁵. Frenklerin Panislamizm dedikleri bu ideolojinin amacı, bütün İslamları Osmanlı Devleti idaresinde siyaseten birleştirmektir¹⁶. Bu ideoloji, devleti kurtarmanın temel çıkış noktasını, bütün Müslümanların birlikteliğini esas kabul etmektedir. Osmanlı'yı çöküşten kurtarmayı amaçlayan bu akım, İslami bir devlet kurma projesini bir çıkış olarak görmüştür. Cemaleddin Afgani, Muhammed Abduh ve Seyyid Raşid Rıza gibi öncü isimlerin yer aldığı İslamcılık akımı, Müslümanların birliğini esas alan bir anlayışa sahip olduğu için, bu akımın sınırları da Müslümanların yaşadığı coğrafyaları kapsayacak özelliktedir. İslam coğrafyası Müslüman Osmanlıların vatan algılarının ulaştığı sınırları göstermektedir.

Sınırlarla ilgili geç Osmanlı döneminde öne çıkan bir başka ideoloji Batıcılık olmuştur. Batıcılık, kurtuluşu topyekûn Batılılaşmakta gören ve nihai hedefi Batı Avrupa'nın toplumsal ve fikrîsel yapısı olan yaklaşımdır¹⁷. Bu ideoloji, düzen içinde ilerleme fikri çerçevesinde Batı'yı takip etmiş, Osmanlı toplumunun kurtuluşunu bütünüyle Batılaşmakta görmüştür. Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Tevfik Fikret ve Beşir Fuat gibi öncü isimleri bulunan Batıcılık akımı, Batı'nın üstünlüğünü kabul eden, Batı ile çağdaşlığı, modernliği, muasır medeniyeti bir gören bir yaklaşım olup, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e devreden ve Cumhuriyet döneminin hakim yaklaşımını ifade eden akımdır. Bu yaklaşımın doğrudan doğruya sınırlarla ilgili belirgin bir yaklaşımı olmasa da, Batı'da imparatorlukların çöküp yerini ulus-devletlere bırakmasıyla, Osmanlı'da da Batıcı fikirler karşılığını görmüş, Osmanlı coğrafyasında yaşayan halkların kendi devletlerini kurabileceği fikri Osmanlı'nın coğrafyasının değişmesinde etkili olmuştur.

II. Meşrutiyet yıllarında öne çıkan söz konusu siyasi fikir hareketleri, Osmanlı Devleti'nin nasıl kurtarılacağı sorusuna birbirinden farklı yaklaşımlarla çözümler üretmiştir. Her bir hareketin yaklaşımı, Osmanlı'nın coğrafya tasavvurunu değiştirebilecek potansiyele sahip olmuştur. Ancak Balkan Savaşları ve I. Dünya Savaşı başlaması devletin çökmesine neden olmuş, bu süreçte Anadolu'da Mustafa Kemal Paşa'nın öncülüğünde Batı emperyalizmine karşı başlayan direniş kısa sürede milli bir mücadeleye dönüşmüştür. Milli mücadelenin neticesinde 24 Temmuz 1923 yılında Lozan Barış Antlaşması imzalanmış ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bugünkü sınırları kabul edilmiştir. Lozan Barış Antlaşması'yla ilgili olarak Bernard Lewis, Türkiye Cumhuriyeti'nin sınırları içerisinde Türk egemenliğinin bütün bir şekilde gerçekleştiğini belirtmiştir¹⁸. Feroz Ahmad ise, askeri zaferler neticesinde Lozan Antlaşması'nın diplomatik bir başarı olarak gerçekleştiğini ve Türkiye'nin sınırlarının uluslararası sahada kabul edildiğini vurgulamıştır¹⁹. Öyle ki, Türkiye Cumhuriyeti Lozan Antlaşması'nın kabulünden sonra 29 Ekim 1923 tarihinde resmen kurulmuştur.

Cumhuriyet'in kuruluşuna giden yolda 17 Şubat 1920 yılında onaylanan Misak-ı Milli, çok önemli bir tarihsel kırılma hattı ve Türk ulus-devlet sınırlarının şekillendiği tarihsel bir dönüm noktası olmuştur. Misak-ı Milli, bir taraftan Müslüman Osmanlıların topraklarını gösterirken, diğer taraftan da Elviye-i Selase ve Trakya Türklüğü'nde olduğu gibi Türklüğü de ön planda tutmuş ve yeni Türk Devleti'nin sınırlarının temellerini de oluşturmuştur. Bu açıdan modern Türk Devleti'nin sınırlarının inşasında din ve milliyetçiliğin iç içe geçmiş bir şekilde etkili olduğu görülmüştür.

¹⁵ Tarık Zafer Tunaya, *İslamcılık Cereyanı* (İstanbul: Baha Matbaası, 1962), 1-3; İsmail Kara, *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi I: Metinler/Kişiler* (İstanbul: Risale Yayınları, 1986), 21-22.

¹⁶ Yusuf Akçura, *Üç Tarz-ı Siyaset* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976), 19.

¹⁷ Şerif Mardin, *Türk Modernleşmesi* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 9.

¹⁸ Bernard Lewis, *The Emergence of Modern Turkey* (London: Oxford University Press, 1968), 254.

¹⁹ Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, 1993, 3.

Buradan hareketle, Atatürk'ün kurucusu olduğu Türkiye'nin sınırları jeopolitik ve askeri nedenlerle de oluşturulduğunu söylemek mümkündür²⁰.

2. Kemalist Türk Devrimi: Osmanlı-İslami Geleneğe Sınır Çekmek

Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş, 20. yüzyılın başlarında Türkiye'nin yaşadığı en sancılı, sarsıcı ve karmaşık bir süreç olmuştur. Cumhuriyet'e geçiş Osmanlı'yla tarihsel bir süreklilik olarak görülse de, temelde bir kırılmayı ve kopuşu da göstermektedir. Osmanlı-Türk modernleşmesi genelde bir süreklilik arz etmiş ancak diğer yandan da Osmanlı mirasının reddine dayanan, Osmanlı-İslami kimliği inkar eden ve bunun yerine Batılı, modern ve laik değerlere dayalı yeni bir toplum ve kimlik inşa eden Kemalizm, süreklilikten ziyade tarihsel bir kırılmayı ve belirli alanlarda geçmişten bir kopuşu ifade etmektedir. Bu açıdan Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş, sürekliliklerin yanı sıra kırılmalar üzerinden bakıldığında, Cumhuriyet modernleşmesi Osmanlı mirasının reddine dayanmıştır. Bu redd-i miras anlayışı, Cumhuriyet modernleşmesinin Osmanlı-İslami geleneğe karşı çekmiş olduğu sınırı göstermektedir. Burada bahsedilen sınır çekmek ifadesi, bir kimlikten diğer bir kimliğe dönüşümü ve dönüşümle birlikte yeni olanın eskiye karşı oluşturduğu mesafeyi, araya ördüğü duvarı ve aradaki hattı belirtmektedir.

Kemalizm, Osmanlı'ya ait dinsel-geleneksel unsurları ortadan kaldırıp bunların yerine Batı uygarlığından esinlenmiş bir topluluğu kurma anlayışıdır²¹. Bu konuda İsmet İnönü'nün harf inkılabı hakkındaki görüşleri önem taşır: harf inkılâbının bizde tesiri ve büyük faydası kültür değişmesini kolaylaştırmıştır. İster istemez Arap kültüründen koptuk²². Kemalist Türk Devrimi toplumu geleneksel-dinsel bir yapıdan modern-seküler bir yapıya dönüştürmeyi amaçlamış bir devrimdir. Berkes'e göre bu devrim, ulusal bağımsızlığa, halk egemenliğine, Cumhuriyetçi yönetime ve laikliğe dayanan, bu açıdan geleneksel örgütlenmeleri, alışkanlıkları, kanunları ortadan kaldıran özelliklere sahiptir²³. Ahmad'a göre, "Jön Türkler'i izleyen Mustafa Kemal'in (Atatürk) önderliğindeki rejim, Osmanlı mirasını bütünüyle reddetmeye çalışmış, monarşiyi kaldırmış, hanedanı yasaklamış ve laik bir cumhuriyet kurmuştur"²⁴. Bu kapsamda, 1922'den 1924'e kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek dini otoritesi olan saltanat, hilafet, Şeyhülislamlık ve şer'i hukuk esaslı yargı organları kaldırılmıştır. 1925 ile 1930 yılları arasında tarikatlar ve Osmanlı-Müslüman erkek başlığı olan fes yasaklanmıştır. İsviçre medeni ve İtalyan ceza kanunları ve Latin harflerinden türetilen yeni Türk alfabesi kabul edilmiştir. 1928'de 1924 anayasasının devlet dininin İslam olduğunu belirten ikinci maddesi yürürlükten kaldırılmış ve 1937'de anayasaya laiklik ilkesi eklenmiştir²⁵. Kemal H. Karpat'a göre, "Kemalizm'in temel hedefi, ulusal bir devlet çerçevesinde modernliği inşa etmektir. Modernlik kavramı, uygarlığı sembolize etmektedir ve Batı bunun kaynağı olarak görülmüştür. Kemalizm ile özdeşleştirilen Batılılaşma yoluyla modernleşme, devlet politikasının kolayca karşı çıkılamayacak temel bir ilkesi haline gelmiştir"²⁶.

²⁰ Chris Hann - Ildiko Beller-Hann, "Markets, Morality and Modernity in North-East Turkey", *Border Identities: Nation and States at International Frontiers*, 1. bs. ed. Wilson, Thomas M. - Hastings Donnan, (Cambridge: Routledge, 1988), 241.

²¹ Şerif Mardin, *Türkiye'de Toplum ve Siyaset* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2002), 156.

²² İsmet İnönü, *Hatıralar II* (Ankara: Bilgi Yayınevi, 1987), 223.

²³ Niyazi Berkes, *The Development of Secularism in Turkey* (Montreal: McGill University Press, 1964), 442-444.

²⁴ Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, 15.

²⁵ Ümit Cizre-Sakallıoğlu, "Kemalism, Hyper-nationalism and Islam in Turkey". *History of European Ideas*, 18/2 (1994): 258.

²⁶ Kemal H. Karpat, *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays* (Leiden: Brill, 2004), 305.

Cumhuriyet modernleşmesi olarak Kemalizm, Osmanlı-İslami geleneğine karşı Batılı, laik, modern bir medeniyeti inşa etmeyi hedeflemiş siyasal ve ideolojik harekettir. Bu hareket, Türkiye Cumhuriyeti'nin temelini oluşturan değerleri, ilkeleri ve sembolleri içermektedir. Osmanlı-İslami geçmişi redderek yeni bir modernlik projesini uygulayan Kemalizm, Cumhuriyet'in ilanıya birlikte yeni bir kimlik inşa etmeye başlamış ve bu kimlikle Osmanlı-İslami gelenekle arasına bir sınır çekmiştir. Bir taraftan Osmanlı-İslami geleneğe sınır çekerek yeni bir dönemi, yeni bir zihniyeti ve yeni kimliği oluşturmuş, diğer taraftan da yeni kimliğin sınırlarını yeni değerlerle, ilkelerle ve sembollerle belirlemiştir. Buna göre Osmanlı-İslami geleneğe dayalı kimliğin sınırları eskiyi, geriyi, çağdışını ifade ederken, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Kemalizm'in inşa ettiği Türk ulusal kimliği ise, yeniyi, ileriye, çağdaş, laik, Batılı ve modern olanı sınır olarak kabul etmektedir. Sınırlar, Osmanlı-İslami kimlik ile modern Türk kimliğinin çerçevesini oluşturan hatlar olmuştur.

3. Kemalist Milliyetçilik: Türk Ulusal Kimliğinin Sınırları

Türkiye'de milliyetçilik, Cumhuriyet'in resmi ve kurucu ideolojisini oluşturan Kemalizm'in ayrılmaz bir parçası olmuştur. Osmanlı'nın son döneminde milliyetçilik devleti çöküşten kurtarmak amacıyla ortaya çıkmış ve Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte yeni devletin ve ulusal kimliğin inşasında belirleyici bir güç haline almıştır. Ahmad'a göre, "Kemalizm'in esasen amacı, İslam ve Osmanlılık yerine Türk milliyetçiliğini ikame etmek ve böylece geçmişin yükselen Cumhuriyetçi nesil üzerindeki etkisini yok etmektir"²⁷. Kemalist milliyetçiliğin temel amaçlarından biri, topluma bir ulusal kimlik kazandırmaktır. Bu kimlik kuşkusuz Türk kimliğidir. Kemalist milliyetçilik, Cumhuriyet'in inşasıyla birlikte Türk ulusal kimliğini inşa etmiş, Anadolu'da yaşayanları aynı ulusun üyesi kılmış ve ortak vatanda bir millet olarak var olmanın temellerini atmıştır. Çünkü Nur Betül Çelik'e göre Kemalizm, laik, modern, Batılı yeni bir Türk kimliğinin yaratılmasına ve Türk ulusunun bölünmemiş, türdeş ve uyumlu bir bütünlük olarak temsilini içerir²⁸. Nitekim Ziya Gökalp'e göre, Türk olmanın başta gelen özelliği, Türk kültürü ile eğitim görmek, Türklük ülküsüne sahip olmak ve düşüncede, yönetimde ve çalışmada Türk kimliğini referans almaktır²⁹. Türklük, Anadolu coğrafyasında yaşayanların ortak kültürel değerler, aidiyetler ve duygular ekseninde birlikte yaşadıkları bir kimliğin ifadesi olmuştur. Türk kimliğine dayalı bir ulus fikri, ortak kimliğe, ortak vatana, ortak tarihe, ortak dile sahip olan bir temele sahiptir. Nitekim Eric Jan Zürcher, Kemalist milliyetçiliğin Akçura'nın etnik milliyetçiliğinden ziyade Gökalp'in kültürel olarak tanımlanmış milliyetçiliğine çok daha yakın olduğunu vurgulamıştır³⁰. 1920'li yıllarda milliyetçilik kültürel açıdan tanımlanırken 1930'lu yıllarla birlikte siyasal ve etnikliği öne çıkaran özellikler taşımıştır. Bu kimliğin inşasında kuşkusuz sınırlar önemli bir yer tutmaktadır.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte, Türk kimliği ekseninde yeni bir ulusal kimlik inşa edilmiştir. Yeni Türk Devleti'nin ulusal kimliğini inşa eden, Türk kimliğinin sınırlarını çizen ve Türkleştirme politikalarına rengini veren Kemalizm'in milliyetçilik ilkesi olmuştur. Kemalist milliyetçilik Anadolu coğrafyasını yeni vatan kılmış ve Türklüğü de yeni ulusun kimliği olarak inşa etmiştir. Bunu da diğer pek çok faktörün etkisiyle olduğu gibi sınırlar aracılığıyla gerçekleştirmiştir.

²⁷ Ahmad, *The Making of Modern Turkey*, 61.

²⁸ Nur Betül Çelik, "Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, 1. bs., ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil, çev., Özgür Gökmen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 76.

²⁹ Ziya Gökalp, *Yeni Türkiye'nin Hedefleri* (İstanbul: Toker Yayınları, 2005), 69.

³⁰ Eric-Jan Zürcher, "Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, 1. bs., ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil, çev., Özgür Gökmen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2009), 50.

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte sınırlar, Osmanlı İmparatorluğu'ndan farklı özellikler göstermiştir. Osmanlı'da sınırlar, dönemsel farklılıklar temelinde değişkenlik gösteren, sınırlardan ziyade sınır bölgelerinin hakim olduğu yapılar olarak görülürken Cumhuriyet'in kurulmasıyla sınırlar sabit, değişimsiz ve katı bir görünüme kavuşmuştur. Sinan Ciddi'ye göre, "Kemalistlerin temel amacı, Misak-ı Milli'de belirtilen Türkiye'nin bugünkü toprak sınırlarını güvence altına almaktır"³¹. Yeni Türk Devleti'nin sınırları tartışmasız, kalın çizgilerle çizilmiş, ülke topraklarını bir bütün olarak çevreleyen hatlar olmuştur. Bu sebeple, Türkiye'nin sınırları, modern dönemin sınır anlayışını doğrudan yansıtan özelliklere sahip olmuştur. Ayşe Kadioğlu'nun not ettiği gibi, "Türk devletinin ve milletinin bölünmezliği ve sınırlarının değişmezliği Türk milli kimliğinin mihenk taşı oluşturmaktadır"³². Türkiye'de sınırlar, kutsal, sorgulanamaz, eleştirilemez, bölünemez, parçalanamaz çizgiler olarak hem geleneksel hem de modern dönemin sınır anlayışının iç içe geçtiği bir yapıya dönüşmüştür. Türkiye'de milliyetçilik vatanı kutsallaştırdığı için, vatanı çevreleyen sınırlar da kutsal kabul edilmekte, bu nedenle sınırlar her türlü sorgulamanın ve tartışmanın dışında tutulmaktadır. Anadolu toprakları Türklerin vatanı, bu toprakları çevreleyen sınırlar da Türk kimliğinin çizildiği sahayı göstermektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşuna koşut olarak Kemalist milliyetçilik, sınırlar aracılığıyla kültürel kimliği fiziksel araçlar üzerinden tanımlamıştır³³. Kemalist milliyetçilik Türklüğün sınırlarını Anadolu'yu referans alarak oluşturmuştur. Ümit Cizre-Sakallıoğlu'na göre, "Kemalist milliyetçiliğin kaygısı bölgeseldi yani Anadolu topraklarını referans alıyordu ve yalnızca Türk ulus-devletinin sınırları içinde yaşayan Türkler için ulusal bilinç yaratmakla sınırlıydı"³⁴. Nitekim Cumhuriyet Halk Fırkası'nın (CHF) 1931 tarihli parti programında vatan, bugünkü siyasi sınırlarımız içindeki yurttur. Türk milletinin yüce tarihine dayanan ve milletin varlığını koruyan topraklar olarak vurgulanmıştır.³⁵ Soner Çağaptay'ın belirttiği gibi, bu vurgular, Türk milliyetçiliğinin panteonunda İslam ya da Osmanlıcılığın değil, Anadolu ve Türk tarihinin merkezi bir rol oynadığını göstermektedir³⁶. Bu anlamda Kemalist milliyetçilik, Türk ulusal kimliğinin sınırlarını çizerken Anadolu coğrafyasını yeni vatan olarak referans almıştır.

Osmanlı'nın geniş coğrafyalara uzanan sınırları Cumhuriyet'e geçişle birlikte vatanın çerçevesine dönüşmüştür³⁷. Yeni Türk Devleti'nin kurulmasıyla birlikte sınırlar, coğrafyanın vatana dönüştüğü mekanı imlemektedir. Ancak vatan kavramı Müslümanlar açısından da dönüşüme uğramıştır. Bir Müslüman için vatan neresidir sorusunun yanıtı, ümmetten ulusa dönüşümde aranmalıdır. Çünkü Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş, temelde ümmet anlayışından ulusa doğru bir dönüşümü ifade eder. Ümmet anlayışı Peygamberin yolundan giden, Müslümanların birliğine işaret eden, din esasına dayanan ve İslam'ın hakim olduğu coğrafyaları içeren bir anlayıştır. Osmanlı'nın

³¹ Sinan Ciddi, *Kemalism in Turkish Politics: The Republican People's Party, Secularism and Nationalism* (London and New York: Routledge, 2009), 17.

³² Ayşe Kadioğlu, "The Twin Motives of Turkish Nationalism", *Symbiotic Antagonisms: Competing Nationalisms in Turkey*, 1. bs., ed. Ayşe Kadioğlu - E. Fuat Keyman, (Salt Lake City: Utah University Press, 2011), 48.

³³ Selda Şerifsoy, "Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950", *Vatan Millet Kadınlar*, 6. bs., ed. Ayşe Gül Altınay, çev., Tansel Güney ve Elçin Gen, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 196.

³⁴ Cizre-Sakallıoğlu, *Kemalism, Hyper-nationalism and Islam in Turkey*, 256.

³⁵ Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF), *Parti Nizamnamesi ve Programı*, 1931.

³⁶ Soner Çağaptay, *Islam, Secularism, and Nationalism in Modern Turkey: Who is a Turk?* (London and New York: Routledge, 2006), 44.

³⁷ Halil Nalçaoğlu, "Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, 1. bs. ed. Tanıl Bora and Murat Gültekinil, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2008), 300.

millet sisteminin temelini oluşturan ümmet anlayışı, Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte yerini ulusa bırakmıştır. Ümmetten farklı olarak ulus, tarihin belirli dönemleri ve dünyanın belirli bölgeleriyle sınırlı bir şekilde ortak tarih, kültür, kimlik, inanç ve geleneğe sahip bireylerden meydana gelmiş topluluktur³⁸. Ancak ümmet anlayışı dine dayanırken, ulus laiklik ilkesine dayalıdır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişle birlikte geleneksel ümmet anlayışı yerine modern ulus inşa edilmiş ve İmparatorluktan modern ulus-devlet sistemine doğru bir dönüşüm yaşanmıştır. Söz konusu dönüşüm Müslümanların vatan algılarını da dönüştürmüştür. Söz konusu kesimin vatan algısı ulusal sınırları aşan karakterde olmasına rağmen, modern ulus-devletler sistemi Müslüman toplumları sınırlar arasına hapsedmiş ve sınırlarla birbirinden ayırmıştır. Bir Müslüman için vatan modern dünyanın belirli coğrafi bölgeleriyle sınırlandırılmış mekanı ifade etmektedir. Türk İslam coğrafyası, Arap İslam coğrafyası, İran İslam coğrafyası, Afrikalı Müslümanlar, Avrupalı Müslümanlar, ABD'deki Müslümanlar gibi ulus-devletlerin kendi ulusal kimliklerine göre bir İslami kimlik ürettikleri görülmektedir. Bu da Müslümanların vatan algılarının ulus-devletler tarafından belirlendiğini ya da tersinden bakıldığında ulus-devletlerin Müslümanların vatan algılarını dönüştürerek onlara ulusal sınırlar içerisinde yeni bir vatan algısı oluşturduklarını göstermektedir.

4. Laiklik: Türkiye'nin İslam Dünyasındaki Seküler Sınırı

Türkiye, genellikle Doğu ile Batı arasında bir sınır ülkesi olarak görülmektedir. Buna göre Türkiye, Doğu ile Batı'nın kesişiminde yer alan, Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi gören ve hem Doğulu hem de Batılı kimlikleri sentezleyen bir ülke olarak tanımlanmaktadır. Türkiye'nin modernleşme deneyimi bu süreç üzerinden anlaşılmaktadır. Geleneksellikten modernliğe, imparatorluktan ulus-devlete, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e ve günümüze uzanan süreç, Türkiye'nin Doğu'dan Batı'ya geçişini göstermektedir. Türk modernleşmesi, İslami Doğu kimliği ile Laik Batılı kimliğin birbiriyle iç içe geçtiği ve çatıştığı bir deneyimi oluşturmuştur.

Türkiye sıklıkla laiklik ile İslam'ın uyumlu bir modeli olarak görülmektedir. Ancak aynı zamanda Türkiye'nin İslam ve laikliğin çatışan örneğini sunduğu da tartışılmaktadır. Laiklik Batı'ya özgü bir siyasal anlayışı ve yaşam formunu temsil ederken, Müslüman toplumlarda laikliğin uygulanmasının zor ve hatta imkansız olduğu vurgulanmaktadır. Ancak nüfusun büyük çoğunluğunun Müslüman olduğu Türkiye'de laikliğin uygulanması, Türkiye'yi İslam dünyası içerisinde farklı bir konuma taşımıştır. Bu konuda Bernard Lewis şunları belirtmektedir: "Müslüman çoğunluğa sahip egemen devletlerin neredeyse hepsinde İslam devlet dinidir; birçoğunun anayasalarında, İslam'ın kutsal yasasını ya hukukun temeli ya da yasamanın ana kaynağı olarak belirleyen hükümler vardır. Bunun tek istisnası, ilk cumhurbaşkanı Kemal Atatürk'ün rehberliğinde 1920'lerde kurulan Türkiye Cumhuriyeti'dir"³⁹. Türkiye'nin İslam dünyası içerisinde farklı bir örnek oluşturduğuna ilişkin olarak Ernest Gellner'a göre, "Türkiye, Müslüman dünyada dini köktencilığe karışmayan, aksine ona karşı çıkan gerçek bir milliyetçiliğin ender, belki de tek örneğini gerçekleştirdi"⁴⁰. Yine Gellner'a göre, "Türkiye İslam dünyası içinde laikliğe yönelmiş tek önemli örnektir. Devlet yapısı bakımından Türkiye muhtemelen her türlü

³⁸ Ernest Gellner, *Nations and Nationalism* (Oxford: Blackwell, 1983), 6-7; Anthony D. Smith, *National Identity* (Harmondsworth: Penguin, 1991), 14.

³⁹ Bernard Lewis, *The Political Language of Islam* (Chicago and London: Chicago University Press, 1988), 4.

⁴⁰ Ernest Gellner, *Encounters with Nationalism* (Oxford: Blackwell, 1994), X.

standarda göre, ama özellikle Müslüman dünyası içinde istisnadır. Türkiye istisna içinde bir istisnadır⁴¹. Bu açıdan Türkiye İslam dünyasının tek seküler, modern ve demokratik ülkesidir⁴². Türkiye'nin Müslüman dünyada laikliği uygulayabilmiş yegane ülkelerden biri olması Türkiye'yi İslam ve modernliğin kesişiminde özgün bir örnek haline getirmiştir.

Kemalizm laikliği kurarak Müslüman toplumda Batılı bir kimliği inşa etmiştir. Laik kimliğin inşası, Türkiye'nin İslam coğrafyasıyla arasındaki seküler sınırı oluşturmuştur. İslam coğrafyasında Türkiye, Batılı, modern, laik ve demokratik bir kimlikle yer edinmeye başlamıştır. Kemalist devrimin laiklik ilkesi, Türkiye ile İslam coğrafyası arasındaki en önemli toplumsal, siyasal ve psikolojik sınır olmuştur. Bir diğer ifadeyle, Türkiye, laiklikle İslam coğrafyasına yeni bir sınır çizmiş, bu sınırlar Türkiye'yi Batılı ülkelerin ayrılmaz bir parçasına dönüştürmüştür. Türkiye'nin seküler sınırları, Türk İslam'ı ile Arap İslam'ını birbirinden ayıran sınırlardır. Türkiye'nin seküler sınırları, Osmanlı-İslam geleneği ile Batı medeniyet dairesini birbirinden ayırmış ve Türkiye bu sınırı çizerek kendisini Osmanlı-İslam geleneğinden Batı medeniyet dairesine taşımış ve bu şekilde yeni bir kimlik inşa etmiştir. Sınırları inşa etmek kimlik inşa etmekle bir ve eşdeğer olduğundan Kemalizm'in inşa ettiği seküler sınırlar, Türkiye'nin İslam coğrafyasında inşa ettiği kimliğin uçlarıdır. Bir diğer ifadeyle, Kemalizm, İslam dünyası içerisinde Türkiye'nin modern, Batılı ve seküler sınırlarını oluşturmuştur. Doğu ve Batı'nın kesişiminde yer alan, Doğu ile Batı'yı, yani İslamî gelenek ile Batı sekülerizmini sentezleyen ama aynı zamanda her iki medeniyetten farklı bir modernlik deneyimi ortaya koyan Türkiye, bu açıdan farklı sosyolojik sınırların iç içe geçtiği ve çatıştığı bir bağlamı sunmuştur.

5. Yeni Türkiye'de Sınırların Milliyetçi-Cinsiyetçi Tezahürleri

Milliyetçilik ve toplumsal cinsiyet kimliklerinin girift bir biçimde yansıdığı alanlardan biri de, Türkiye'nin sınırlarıdır. Sınırlar milliyetçi ve cinsiyetçi söylemler üretilerek inşa edilmektedir. Türkiye'de sınırlar milliyetçiliğin toplumsal cinsiyetle iç içe geçtiği bir yapıda tezahür etmektedir. Toplumun hegemonik erkeklikle iç içe geçen milliyetçi ideoloji üzerinden örgütlenmesi, pek çok sahada olduğu gibi sınırların da eril iktidar üzerinden inşa edilmesine neden olmuştur. Bu durumu "hudud namustur" söylemi üzerinden anlamak olanaklıdır. Hudud namustur söylemi, sınırların inşasında hegemonik erkekliğin ve milliyetçi anlayışın belirleyici olduğuna işaret etmektedir. Bu söylem temelde namus kavramını kadınlarla eşitleyerek ve kadının namusunun korunmasıyla sınırların korunmasının bir ve eşdeğer olduğuna işaret etmektedir.

Sınırlar temelde vatanın bir parçası, kadının namusu ve milletin kimliğini temsil ettiği için, sınırlara yönelik olumsuz bir gelişme esasında vatana, millete ve namusa yönelik anlamlar içermektedir. Bu tür anlamlar sınırların basit bir çizgiden ibaret olmadığını, bilakis toplumun değerlerini, kimliğini ve inançlarını belirttiğini göstermektedir. Sınırların vatan, millet ve namus kavramlarıyla ilişkili olması, bu kavramların toplumun kutsallaştırdığı yapılar olduğunu işaret etmektedir. Kuşkusuz sınırların kutsallığı da kadın kimliği üzerinden işlemektedir. Nira Yuval-Davis'e göre, "kadınlar çoğunlukla topluluk ve topluluk sınırlarının kültürel sembolleri olarak, topluluğun şerefine taşıyıcıları olarak ve topluluk kültürünün nesiller arası yeniden üreticileri

⁴¹ Ernest Gellner, "The Turkish Option in Comparative Perspective", *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, 1. bs. ed. Sibel Bozdoğan and Reşat Kasaba, (Seattle: Washington University Press, 1997), 236.

⁴² Haldun Gülalp, *Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri* (İstanbul: Metis Yayınları, 2003), 11.

olarak kurulurlar”⁴³. Alev Çınar ise şunları kaydetmektedir: “Türkiye, kadın bedeninin ulusu ve sınırlarını sembolize ettiği ülkelerden biridir. Milliyetçiliğin söylemsel bağlamı içinde kadın bedeni, devletin sembolik sınır muhafızları olarak işlev görmektedir”⁴⁴. Ancak sınırların namusla eşdeğer görülmesi sadece kadın kimliğiyle değil, aynı zamanda erkek kimliğiyle de doğrudan ilişkilidir. Sınırlar erkeklik açısından bakıldığında, şanla, şerefle, şehitlikle, onur ve kadim geçmişle ilişkilendirilir. Sınırlar vatan topraklarını belirler, vatan için can feda edilir, şehit düşülür. Vatan namus olduğu için vatani temsil eden sınırlar da namus olarak görülür. Türklerde vatan en temel değer ölçüsüdür. Anadolu coğrafyası, Türklerin vatanını, sahip olduğu kültür ve medeniyeti temsil eder. Sınırlar hegemonik erkekliğin hakim olduğu mekansal izdüşümü gösterir. Türklerdeki vatan kültürü, sınırların bir hegemonik erkeklik anlayışını ifade ettiğini gösterir.

Sınırların inşasında bir başka milliyetçi ve cinsiyetçi söylem “anavatan”dır. Bu söylem, vatan topraklarının annelik üzerinden kurgulandığını göstermektedir. Vatanın kutsallığı ile anneliğin kutsallığının birbiriyle eşleştirildiği bu söylem, sınırları kutsallaştırmanın farklı bir görünümünü oluşturur. Türk siyasi kültüründe vatan annelikle, devlet ise babalıkla ilişkilendirilmektedir. Devletin baba olarak görüldüğü paternalist iktidar anlayışı karşısında vatan anneliği sembolize etmektedir. Devleti eril ve vatani da dişil iktidar kodlarıyla tanımlayan Türk milliyetçiliği, geleneksel ve ataerkil kodlarla Türkiye’nin teritoryal düzenini şekillendirmektedir. Konuyla ilgili olarak Carol Delaney şu tespitte bulunmaktadır: “Türkiye toprağı ve toprağın sağladığı kaynaklar simgesel olarak kadındır”⁴⁵. Erkeklerle kıyaslandığında kadınların milliyetçilik içindeki konumu daha farklıdır. Kadınlar milliyetçiliğin ulusal aktörleri olarak anne, eğitimci, işçi ve savaşçı olarak görülür. Kadınların nasıl davranması gerektiğinin sınırları milliyetçilik tarafından belirlenir ve kadınlar milliyetçi söylemin içinde konumlandırılır⁴⁶. Milliyetçilik politik olarak kurulur, devletle özdeşir ve hegemonik erkekliğin bir alanını temsil eder. Milliyetçiliğin cinsiyeti erkektir, erkeklikle milliyetçilik girift özellikler taşır⁴⁷. Bu yönüyle kadınlar, milliyetçi hareketlerin toplumsal taşıyıcısıdır.

Türkiye’de modernleşme süreci, vatani kadın kimliğiyle eşleştiren milliyetçi bir deneyime ışık tutar. Hegemonik erkekliğin izdüşümlerini oluşturan bu süreç, kadınların modernleşmeye koşut olarak siyasi ve kamusal alanın öznesi haline getirdiği vurgulansa da, kadın, milliyetçi projelerin birer toplumsal taşıyıcısı olarak görülmüştür. Türkan Arıkan’ın belirttiği gibi, Gazi Mustafa Kemal Atatürk 21 Mart 1923 tarihinde Konya’da söylevinde şunları belirtmiştir: Dünyada hiçbir milletin kadını, ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu kadını gibi emek verdim diyemez. Kimse inkar edemez ki, bu savaşta ve ondan evvelki savaşlarda milletin yaşama yeteneğini tutan hep kadınlarımızdır.⁴⁸ Atatürk’ün sözleri, kadınların vatan ve milletin inşasında temel bir kimliğe sahip olduğunu gösterir. Serpil Sancar’ın da belirttiği

⁴³ Nira Yuval-Davis, *Cinsiyet ve Millet*, çev., Ayşin Bektaş, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 132.

⁴⁴ Alev Çınar, *Modernity, Islam and Secularism in Turkey: Bodies, Places and Time* (London: Minnesota University Press, 2005), 60.

⁴⁵ Carol Delaney, *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society* (Berkeley: California University Press, 1991), 275.

⁴⁶ Deniz Kandiyoti, *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*, çev., Aksu Bora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç ve Ferhunde Özbay, (İstanbul: Metis Yayınları, 2013), 169.

⁴⁷ Joane Nagel, “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, *Vatan Millet Kadınlar*, 6. bs. ed. Ayşe Gül Altınay, çev., Sedef Öztürk, (İstanbul: İletişim Yayınları, 2016), 75.

⁴⁸ Türkan Arıkan, *Atatürk’ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*, (Ankara: TBMM Yayınları, 1985), 13-14.

gibi, kadınlar, ulusun anaları, geleneğin ve milli kültürün taşıyıcıları olmuştur⁴⁹. Benzer şekilde, Nilüfer Göle, kadınların Kemalizm'in medeniyet ve milliyetçilik konularındaki reformlarının bayrağını taşıdığına altını çizer⁵⁰. Dahası, kadınlar, Türkiye'de militarizmin kökleşmesinde önemli rollere sahiptir. Çünkü kadınlar, ulusun bağımsızlığı için birer asker olurken, aynı zamanda asker doğuran kişiler olmuştur. Bu çerçevede, Türkiye'de sınırların milliyetçilik, toplumsal cinsiyet ve militarizme dayalı olarak inşa edildiği görülmektedir. Vatan, namus, erkek, anne, millet ve asker gibi olguların her biri Türkiye'de sınırları sembolize etmektedir.

Sonuç

Türkiye'de sınırların tarihsel-sosyolojik bir perspektiften inşasını anlamayı amaç edinen bu çalışmada, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecine odaklanmış ve bu sürecin sınırlara etkisi anlaşılmasına çalışılmıştır. Osmanlı'nın kuruluş ve yükseliş dönemlerinde ağırlıklı olarak İslam'ın etkisi altında sınırlar şekillenirken, son dönem Osmanlı'da devletin nasıl ayakta kalabileceği sorunsalın hareketle sınır tartışmalar sürmüştür. İmparatorluğun çöküşü ve yerine Türk ulus-devletinin inşası sürecinde sınırlar, Misak-ı Milli'de bir taraftan Müslüman Osmanlı kimliği ve diğer taraftan da Türk ulus-devlet kimliğinin iç içe geçmiş haliyle görünür hale gelmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Kemalizm, modern, Batılı ve laik bir kimlik inşa ederek Osmanlı-İslami kimliğine bir sınır çekmiş ve yeni kimliğin sınırları geçmişten bir kırılmayı ve kopuşu sembolize etmiştir. Kemalist milliyetçiliğin inşa ettiği Türk ulusal kimliği sınırın bir yüzünü, Kemalizm'in reddettiği Osmanlı-İslami kimlik ise sınırın diğer bir yüzünü oluşturmuştur. Anadolu'yu sembolize eden sınırlar aynı zamanda Türk kimliğinin de sınırları halini almış, devletin ve toplumun sınırları birbirine denk hale getirilmiştir. Sınırlar, Osmanlı'da büyük ölçüde din esasına göre şekillenirken, Cumhuriyet'e geçişle birlikte dinin yanı sıra milliyetçilik esasına göre de belirlenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'ni temsil eden sınırlar artık milli sınırlardır. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Türkiye'de sınırlar Anadolu topraklarını sembolize eden hatlardır. Yeni teritoryal zeminde yeni bir vatan anlayışı oluşturulmuş ve sınırlar vatanın ayrılmaz birer parçası olarak öne çıkmıştır. Anadolu'nun vatanlaşmasına koşut olarak Türklük yeni devletin ulusal kimliği olarak inşa edilmiş ve sınırlar söz konusu kimliğin uçlarını temsil etmiştir.

Kemalizm'in kurduğu laik cumhuriyet, Türkiye'yi Müslüman dünyada istisnai hale dönüştürmüştür. Nüfusun çoğunluğunun Müslüman olduğu bir ülkede laikliği kurarak Kemalizm, hem Batı medeniyetiyle bütünleşmiş hem de İslam coğrafyasında farklı bir model oluşturmuştur. Kemalizm'in kurduğu laiklik ilkesi, Türkiye'nin Müslüman dünyadaki seküler sınırını oluşturmaktadır. Bir başka ifadeyle, Kemalizm'in laik Cumhuriyet kimliği, İslam coğrafyası içinde ancak bu coğrafyadan farklı bir hat oluşturmuştur. Doğu-Batı ilişkileri açısından Kemalist laik Cumhuriyet, Batı'da İslami Doğu'nun sınırlarını, Doğu'da ise modern laik Batı'nın sınırlarını temsil etmiştir. Laiklikle birlikte Türkiye, Doğu ve Batı'nın kesişiminde yer almış, her iki coğrafyayı, her iki kimliği, her iki medeniyeti birlikte deneyimlemiş ve buna göre kendi sınırlarını inşa etmiştir.

Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte çizilen sınırların milliyetçi ve cinsiyetçi tezahürleri sınırların meşrulaştırılmasında önemli bir rol oynamıştır. "Hudud namustur" söylemi üzerinden vatan toprakları ile kadının namusu bir ve eşdeğer görülmüş, vatana yönelik yıkıcı bir girişimin aynı zamanda kadının namusuna yönelik olacağı fikri vurgulanmıştır. Bu söylem sınırların

⁴⁹ Serpil Sancar, *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar* (İstanbul: İletişim Yayınları, 2013), 112.

⁵⁰ Nilüfer Göle, *The Forbidden Modern: Civilization and Veiling* (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1996), 64.

milliyetçi ve cinsiyetçi tezahürlerini oluşturmuştur. Sınırlar vatani ve onu temsil eden kadının namusunu temsil ettiği için, sınırların kadinsılaştırılması, vatan topraklarının kadın bedenine benzetilmesi, vatani korumakla kadını korumanın aynı anlamı taşıması ve sınırların temsil ettiği vatan topraklarının hegemonik erkekliğin söylemsel alanı haline dönüşmesidir. Türklerin yeni vatani olan Anadolu toprakları söz konusu cinsiyetçi ve milliyetçi söylem üzerinden kurgulanmış, Türk milliyetçiliği bu söylemden hareket etmiş ve bu söylem Türkiye'nin sınırlarını belirleyen temel söylem haline almıştır. Bununla birlikte, “anavatan” söylemi de, vatan ile kadın kimliğinin ayrılmaz bir bütün olduğunu göstermiştir. Türk siyasal kültüründe millet bir aile olarak düşünülmüş ve devlet baba ile vatan ise anne ile özdeş görülmüştür. Anneliğin kutsallığı, vatan topraklarının anne ile ilişkilendirilmesi ve kadın bedeninin korunmaya muhtaç olarak görülmesi, Türkiye’de sınırların inşasındaki milliyetçi ve cinsiyetçi anlayışı göstermiştir.

Kaynakça

- Ahmad, Feroz. *The Making of Modern Turkey*. London and New York: Routledge, 1993.
- Akçura, Yusuf. *Üç Tarz-ı Siyaset*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1976.
- Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2013.
- Anderson, Benedict. *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*. London: Verso, 2006.
- Anderson, Malcolm. *Frontiers: Territory and State Formation in the Modern World*. Oxford: Polity Press, 1996.
- Arıkan, Türkan. *Atatürk'ün Türk Kadını Hakkındaki Görüşlerinden Bir Demet*. Ankara: TBMM Yayınları, 1985.
- Berkes, Niyazi. *The Development of Secularism in Turkey*. Montreal: McGill University Press, 1964.
- Billig, Michael. *Banal Nationalism*. London: Sage Publications, 1995.
- Calhoun, Craig. *Nationalism*. Minneapolis: Minnesota University Press, 1997.
- Cohen, Anthony P. *The Symbolic Construction of Community*. London: Routledge, 1985.
- Ciddi, Sinan. *Kemalism in Turkish Politics: The Republican People's Party, Secularism and Nationalism*. London and New York: Routledge, 2009.
- Cizre-Sakallıoğlu, Ümit. “Kemalism, Hyper-nationalism and Islam in Turkey”. *History of European Ideas* 18/2 (1994): 255-270.
- Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF). *Parti Nizamnamesi ve Programı*, 1931.
- Çelik, Nur Betül. “Kemalizm: Hegemonik Bir Söylem”, *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, 1. bs., ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil, çev., Özgür Gökmen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 75-91.
- Çınar, Alev. *Modernity, Islam and Secularism in Turkey: Bodies, Places and Time*. London: Minnesota University Press, 2005.

- Delaney, Carol. *The Seed and the Soil: Gender and Cosmology in Turkish Village Society*. Berkeley: California University Press, 1991.
- Donnan, Hastings - Thomas M. Wilson. *Borders: Frontiers of Identity, Nation and State*. Oxford: Berg Publishers, 1999.
- Gellner, Ernest. *Nations and Nationalism*. Oxford: Blackwell, 1983.
- Gellner, Ernest. *Encounters with Nationalism*. Oxford: Blackwell, 1994.
- Gellner, Ernest. "The Turkish Option in Comparative Perspective", *Rethinking Modernity and National Identity in Turkey*, 1. bs., ed. Sibel Bozdoğan and Reşat Kasaba, (Seattle: Washington University Press, 1997, 233-244.
- Giddens, Anthony. *The Consequences of Modernity*. Cambridge: Polity Press, 1991.
- Gökalp, Ziya. *Yeni Türkiye'nin Hedefleri*. İstanbul: Toker Yayınları, 2005.
- Göle, Nilüfer. *The Forbidden Modern: Civilization and Veiling*. Ann Arbor: Michigan University Press, 1996.
- Gülalp, Haldun. *Kimlikler Siyaseti: Türkiye'de Siyasal İslamın Temelleri*. İstanbul: Metis Yayınları, 2003.
- Hann, Chris ve Ildiko Beller-Hann. "Markets, Morality and Modernity in Nort-East Turkey", *Border Identities: Nation and States at International Frontiers*, 1. bs., ed. Thomas M. Wilson and Hastings Donnan, Cambridge: Routledge, 1998, 237-262.
- İnalçık, Halil. "Tanzimat nedir?" *Tanzimat: Değişim sürecinde Osmanlı İmparatorluğu*, 1. bs., ed. Halil İnalçık ve Mehmet Seyitdanlıoğlu, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2012, 29-56.
- İnönü, İsmet. *Hatıralar II*. Ankara: Bilgi Yayınevi Yayınları, 1987.
- Jaffrelot, Christophe. "For a Theory of Nationalism", *Revisiting Nationalism: Theories and Processes*, 1. bs., ed. Alain Dieckhoff and Christophe Jaffrelot, London: Springer, 2005, 10-61.
- Kandiyoti, Deniz. *Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar: Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler*. çev., Aksu Bora, Feyziye Sayılan, Şirin Tekeli, Hüseyin Tapınç and Ferhunde Özbay, İstanbul: Metis Yayınları, 2013.
- Kara, İsmail. *Türkiye'de İslamcılık Düşüncesi I: Metinler/Kişiler*. İstanbul: Risale Yayınları, 1986.
- Karakaş, Mehmet. "Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği", *Doğu Batı Düşünce Dergisi*. 38 (2006): 57-76.
- Karpat, Kemal H. *Studies on Turkish Politics and Society: Selected Articles and Essays*. Leiden: Brill, 2004.
- Lewis, Bernard. *The Emergence of Modern Turkey*. London: Oxford University Press, 1968.
- Lewis, Bernard. *The Political Language of Islam*. Chicago and London: Chicago University Press, 1988.

-
- Mardin, Şerif. *Türkiye 'de Toplum ve Siyaset*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2002.
- Mardin, Şerif. *Türk Modernleşmesi*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Nagel, Joane. “Erkeklik ve Milliyetçilik: Ulusun İnşasında Toplumsal Cinsiyet ve Cinsellik”, *Vatan Millet Kadınlar*, 6. bs., ed. Ayşe Gül Altınay, çev., Sedef Öztürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, 65-103.
- Nalçaoğlu, Halil. “Vatan: Toprakların Altı, Üstü ve Ötesi”, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce: Milliyetçilik*, 1. bs., ed., Tanıl Bora and Murat Gültekingil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2008, 292-308.
- Parla, Taha. *Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye 'de Korporatizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 1993.
- Sancar, Serpil. *Türk Modernleşmesinin Cinsiyeti: Erkekler Devlet, Kadınlar Aile Kurar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 2013.
- Smith, Anthony D. *National Identity*. Harmondsworth: Penguin, 1991.
- Spencer, Philip - Howard Wollman. *Nationalism: A Critical Introduction*. London: Sage, 2002.
- Şerifsoy, Selda. “Aile ve Kemalist Modernizasyon Projesi, 1928-1950”, *Vatan Millet Kadınlar*, 6. bs., ed. Ayşe Gül Altınay, çev., Sedef Öztürk, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016, 167-200.
- Tunaya, Tarık Zafer. *İslamcılık Cereyanı*. İstanbul: Baha Matbaası, 1962.
- Yuval-Davis, Nira. *Cinsiyet ve Millet*. çev., Ayşin Bektaş, İstanbul: İletişim Yayınları, 2016.
- Zürcher, Erik-Jan. *Turkey: A Modern History*. London: I.B. Tauris, 1993.
- Zürcher, Eric-Jan. “Kemalist Düşüncenin Osmanlı Kaynakları”, *Modern Türkiye 'de Siyasi Düşünce: Kemalizm*, 1. bs., ed. Tanıl Bora and Murat Gültekingil, çev., Özgür Gökmen, İstanbul: İletişim Yayınları, 2009, 44-55.